

Miroslav Šedivý

Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů doby předbřeznové¹

Abstract

The goal of this paper is to use the Rhine Crisis of 1840 for reevaluating the traditional view of international relations during the Vormärz as a period when the Great Powers limited their self-serving ambitions with their alleged sense of an all-European responsibility, the period when the relations among the countries were founded upon the solid legal foundations laid by the Congress of Vienna, the period when the second-rate states willingly subsumed themselves to the leadership of the Great Powers. However, the course of the Rhine Crisis proves the contrary. And last but not at least, this paper attempts to introduce the Rhine Crisis to a Czech reader since this Crisis has never been analyzed in a Czech journal or book and, consequently, remains rather unknown in the Czech Republic.

Key words: Rhine crisis, 1840, Vormärz, France, German Confederation, second-rate countries, Eastern question, international relations, European state system

1) Tato studie vznikla v rámci grantu Rýnská krize 1840 financovaného Grantovou agenturou České republiky (GA ČR 13-03932S).

1. Úvodem

O Rýnské krizi z roku 1840 panuje mezi českou odbornou veřejností velmi malé povědomí a mezi laickou je fakticky zcela neznámá. Toto není nijak překvapivá situace, neboť všeobecný zájem o dobu předbřeznovou, tedy období let 1830–1848,² je v České republice výrazně menší než pozornost, která je věnována napoleonským válkám či událostem po roce 1848. Podobný nepoměr existuje i za našimi hranicemi, kde produkce knih, studií a pramenných edic k napoleonským válkám či druhé polovině 19. století výrazným způsobem převyšuje tu zaměřenou na meziobdobí let 1830–1848, respektive 1815–1848. Výsledkem této situace je mimo jiné přetrvávání řady zažitých klišé k době předbřeznové, a to jak na mezinárodním akademickém fóru, tak i zcela logicky na tom domácím.

Cílem této studie bude alespoň nepatrnou měrou napravit tento stav a skrze analýzu Rýnské krize poukázat na křehkost mezinárodních vztahů před rokem 1848 a odmítnout doslova módní tvrzení především zahraničních historiků o výjimečné ochotě evropských panovníků, politiků a diplomatů doby předbřeznové k omezení mocenských ambic vlastních států ve prospěch celoevropské spolupráce, jinými slovy korigovat tezi o jejich výrazně proevropském smýšlení a ochotě k podvolení se mezinárodnímu právu. V anglosaském světě tuto tezi v současné době zastává především americký historik Paul W. Schroeder, v tom německém pak Matthias Schulz.³ Druhý jmenovaný dále tvrdí, že sice pokračovala nadvláda pěti velmocí, ovšem méně významné státy jejich dominanci akceptovaly a nic proti ní nenamítaly.⁴

Takovéto vnímání fungování evropské politiky doby předbřeznové je, dle mého názoru, výsledkem omezeného výzkumu této problematiky, snahy o předložení „originálních“ tezí za každou cenu a v neposlední řadě vlivu překotných a krvavých událostí období napoleonských válek a současně velkých konfliktů druhé poloviny 19. století. Je zcela pochopitelné, že vůči oběma epochám se doba předbřeznová jeví jako mimořádné intermezzo, prosté velkých střetů mezi mocnostmi. V tomto ohledu lze konstatovat, že jím do značné míry byla, ovšem je nebezpečné domnívat se, že tehdy nebylo chování protagonistů na šachovnici evropské diplomacie řízeno podobně egoistickými zájmy jako kdykoliv dříve či později. Egoistickou politikou a vratkostí celého mezinárodního systému nejlépe dokazuje právě průběh Rýnské krize.

Vzhledem ke skutečnosti, že k této kapitole evropských dějin byla dosud vydána pouze jediná disertační práce v německém jazyce, a to před 50 lety a navíc založená

2) *Časové vymezení doby předbřeznové není v české ani světové historiografii jasně definované. Někdy bývá pod tímto pojmem prezentován širší časový úsek let 1815–1848, nebo dokonce 1809–1848.*

3) *Schroeder 1996; Schulz 2009.*

4) *Schulz 2012, 260.*

především na sekundárních pramenech,⁵ bylo nezbytné před napsáním tohoto textu provést výzkum vydaných dokumentů, pamětí a především relevantních pramenů uložených ve vybraných evropských archivech, jmenovitě v Berlíně, Londýně, Paříži a Vídni, kterým historikové dosud věnovali jen velmi omezenou pozornost.

V zájmu přehledného vysvětlení zvolené problematiky je text rozdělen do několika kapitol. V té první je nastíněn průběh Rýnské krize v širších souvislostech vývoje takzvané Východní otázky. Je zde vysvětleno především to, jak ambiciózní politika některých velmocí vůči Osmanské říši ovlivnila negativním způsobem fungování mezinárodních vztahů. Byl to právě tento egoismus vůči „nemocnému muži na Bosporu“, který vedl k vypuknutí krize roku 1840. Ve druhé kapitole je analyzováno chování německých států v jejím průběhu i sobeckost a pokrytectví některých jejich vlád, které se buď snažily využít krizi k vlastnímu prospěchu, nebo jednaly na úkor celku – Německého spolku. Ve třetí kapitole bude vysvětlena vratkost takzvaného evropského státního systému na příkladu dopadu krize na evropské státy s omezeným vlivem na mezinárodní vývoj, mimo Německý spolek, jmenovitě Belgie, Nizozemí, Švýcarsko, Piemont, Papežský stát a Království obojí Sicílie. Obavy jejich vládnoucích elit ukazují velmi malou víru v dodržování mezinárodního práva evropskými mocnostmi.

Zkoumaná krize je významná i vzednutím nacionálních vášní na území Německa. Této problematice však tato studie věnována není, ani nemůže být, a proto je zde pouze zmíněna v míře nezbytně nutné pro analýzu zvoleného tématu.

2. Rýnská krize jako produkt Východní otázky

Je velmi rozšířený názor, že na Vídeňském kongresu v letech 1814–1815 se nejednalo o koexistenci Evropy s Osmanskou říší. Toto tvrzení však není přesné. Je sice pravda, že budoucnost sultánova chřadnoucího státu nebyla součástí oficiální agendy, ovšem na kongresu se o nich diskutovalo neoficiálně. Iniciátory této debaty byli dva významní státníci, ministři zahraničí Rakouska a Velké Británie, kníže Klemens Václav Lothar Nepomuk von Metternich-Winneburg a Robert Stuart, vikomt Castlereagh, kteří si uvědomovali geopolitický význam této říše pro stabilitu a mír v Evropě. Jejím rozpad by nepochybně vedl k zápasu velmocí o její teritoriální dědictví. Jej případné pohlcení Ruskem či jen ruský zábor některých jejích částí mohl vést k neúměrnému posílení carovy moci. Proto se oba muži pokusili zahrnout Osmanskou říši do mocenského systému evropských států a garantovat její nezávislost a územní integritu. Tento projekt ztroskotl – a nikoliv překvapivě – na odporu cara Alexandra I.⁶

Jak ukázal vývoj v dalších desetiletích, plán na rozšíření mezinárodně platných norem dohodnutých na sklonku napoleonských válek na Osmanskou říši byl velmi

5) *Veit-Brause 1967.*

6) *Gürbüz 1983, 4–44; Tischler 2000, 41–42; Zamoyski 2007, 415.*

prozíravý a obavy z negativních důsledků agresivní politiky Ruska či jiných evropských států vůči ní pro fungování mezinárodních vztahů byly zcela oprávněné. Je samozřejmě velmi nejisté, zda by právní garance existence sultánovy říše zabránila imperialistickému chování ze strany Ruska, ovšem je nezpochybnitelné, že její absence usnadňovala provádění agresivní politiky na její úkor. A třebaže žádná z mocností neusilovala v letech 1815–1853 o zničení Osmanské říše, mezi evropskými státy panovala silná tendence využít její vnitřní slabosti a neukotvenosti v mezinárodním právu k prosazení vlastních politických či hospodářských zájmů na Balkáně, Kavkaze či ve Středomoří, kde sultán stále ještě ovládal rozsáhlé oblasti.⁷

Vměšování do vnitřních záležitostí Osmanské říše usnadnilo ve 20. letech 19. století povstání Řeků proti sultánově nadvládě. Rusko využilo této situace a přinutilo osmanského panovníka učinit řadu ústupků, aby ho nakonec na hlavu porazilo ve válce v letech 1828–1829 a nadiktovalo mu tvrdé mírové podmínky. Britský ministr zahraničí Georg Canning se snažil skrze intervenci v řecké otázce zvýšit vlastní popularitu na domácí scéně a vliv Velké Británie ve východním Středomoří. Ze stejného důvodu se Řeků zastával i francouzský ultrakonzervativní král Karel X., jenž dokonce v roce 1829 odsouhlasil plán parcelace Osmanské říše. K jeho realizaci sice nedošlo, ovšem tento panovník se v následujícím roce alespoň zmocnil osmanského Alžírka. Tyto tři velmoci své kroky většinou legitimizovaly vzletnými frázemi o humanismu a právu na šíření civilizace v Orientu, třebaže jejich vládci by nikdy nepřipustily, aby se cizí státy stejným způsobem vměšovaly do sporů mezi nimi a jejich vlastními poddanými.⁸

Toto chování Velké Británie, Francie a Ruska ochromovalo nejen Osmanskou říši, ale i vztahy mezi pěti evropskými mocnostmi. Jejich vzájemná nedůvěra a revnivost výrazným způsobem narušila ochotu k vzájemné spolupráci v průběhu řeckého povstání, aby na počátku 30. let postavila obě liberální mocnosti, Francii a Velkou Británii, vůči vzrůstajícímu vlivu Ruska na sultánově dvoře. Třebaže zájem všech velmocí byl ve vztahu k Osmanské říši stejný, tedy její zachování, kabinety v Londýně a Paříži podezíraly vládu v Petrohradě z opačného úmyslu a současně záviděly její dominantní postavení v Konstantinopoli. Zašly až tak daleko, že když car Mikuláš I. v roce 1833 pomohl sultánovi Mahmudovi II. ve válce proti egyptskému místodržícímu Muhammadu Alímu, zástupci obou liberálních velmocí protestovali proti přítomnosti jednotek na asijském břehu Bosporu a označili ji za porušení sultánovy suverenity, byť ten si ruské vojáky pozval k vlastní ochraně. Britskému i francouzskému velvyslanci však nešlo primárně o sultánovu nezávislost, nýbrž o oslabení ruského vlivu.⁹ Po roce 1833 nabyla animozita obou

západních velmocí vůči Rusku až patologické povahy a zasáhla i veřejné mínění. Především na britských ostrovech došlo v tomto období ke genezi výrazných rusofobních nálad, které v 50. letech našly svoje vyústění v krymské válce.¹⁰

Již ve 30. letech panovaly obavy, aby problémy spojené s upadající Osmanskou říší nevyvolaly rozsáhlý válečný požár v Evropě. Taková možnost byla zcela reálná, neboť po roce 1833 se čekalo na další válku mezi Mahmudem II. a jeho mocným vazalem Muhammadem Alím, jenž tehdy ovládal polovinu říše. Kdyby k ní došlo a Rusko opět vojensky intervenovalo na Blízkém východě ve prospěch sultána, pak si Francie a Velká Británie vymíňovaly právo poslat své jednotky do Konstantinopole. Takový krok by však Mikuláš I. považoval za *casus belli*. Konflikt dvou orientálních despotů tak rozbušky sobě skrýval hrozbu celoevropské války. Proto když k němu na jaře 1839 skutečně došlo, byla ohrožena nejen budoucnost Osmanské říše, ale i mír v Evropě.¹¹

Situace byla o to vážnější, že na přelomu června a července Osmanská říše postupně přišla o armádu, sultána i loďstvo. Mladý sultán Abdülmecit I. byl vydán na milost všemocnému pašovi. Před porážkou jej nakonec zachránila diplomatická intervence všech velmocí, které na sebe převzaly zodpovědnost za vyřešení blízkovýchodní krize. Problém však byl v tom, že evropské státy nebyly jednotné. Francie podporovala více egyptského pašu než sultána. Když mezi ní a ostatními členy pentarchie nedošlo po měsících jednání k dohodě, uzavřely ostatní velmoci a Osmanská říše 15. července 1840 konvenci v Londýně, jejímž cílem byla pacifikace Muhammada Alího a omezení jeho moci. K tomu také nakonec došlo a po vítězném tažení tureckých, britských a rakouských jednotek v egyptském vojskem okupované Sýrii na podzim téhož roku se Muhammad Alí podvolil a smířil se s dědičnou držbou Egypta a Súdánu.¹²

V této době, tedy ve druhé polovině roku 1840, však již turecko-egyptský konflikt nebyl pouze záležitostí Blízkého východu. Francie vnímala londýnskou konvenci jako urážku. Kabinet premiéra Adolpha Thierse zahájil rozsáhlé zbrojení pozemní armády i námořnictva a vyhrožoval válkou ostatním mocnostem v Porýní a severní Itálii. Třebaže o ní ve skutečnosti neuvažoval, neboť ve střetu se čtyřmi velmocemi by Francie byla bez jakýchkoliv pochyb poražena, v okolních státech zavládly obavy z vypuknutí velkého konfliktu, prvního od konce napoleonských válek v roce 1815. Tento strach pramenil ze dvou důvodů. Za prvé současníci neznali skutečné ambice prvního ministra Francie, jenž byl znám svými ambicemi a obdivem k revoluci a Napoleonovi I., a většinou si nebyli jistí, zda pouze blafuje, aby přiměl signatáře londýnské konvence k učinění ústupků Muhammadu Alímu, a tím i Francii jako jeho ochránkyni. Primárně se Thiers snažil o to, aby egyptský paša držel dědičně nejen Egypt, který mu přiznávala londýnská

7) *K vývoji Východní otázky v tomto období více Bitis (2006, 104–188 a 353–361) a Macfie (1996, 14–26).*

8) *Brewer 2003, 316–334.*

9) *Míšek, Ondráš a Šedivý 2010, 68–92.*

10) *Gleason 1950, 290.*

11) *Kutluoğlu 1998, 110.*

12) *Míšek, Ondráš a Šedivý 2010, 92–106.*

konvence, ale také Sýrii. Za druhé Francie byla známá svojí politickou nestabilitou a mohlo se snadno stát, že by se události vymkly Thiersově kontrole. V červenci 1840 reagoval francouzský tisk na opomenutí Francie při řešení turecko-egyptského konfliktu prohlášeními o zradě a výzvami k dobytí přirozených hranic a šíření revoluce. V říjnu, když celá krize kulminovala, vyžadovalo obecnstvo v pařížských divadlech zpěv *Marseillaisy* a mladí muži se v hojném počtu dobrovolně hlásili do armády.¹³

Napětí, které ovládlo kontinent po 15. červenci, bylo umocněno i nejistotou z chování zbylých čtyř velmocí. Bylo očividné, že pokud by Francie šla do války, pak by se jí nevyhnuly Rakousko a Prusko. Obě německé mocnosti byly přímo ohroženy francouzským vpádem do Porýní či severní Itálie. Kabinet v Berlíně proto prokazoval po podpisu konvence značnou ústupnost vůči vládě v Paříži, například odmítnutím ratifikovat konvenci, dokud nebude přijat dodatek, že její signatáři nejsou vázáni k vzájemné obraně. Tento krok byl však zcela kontraproduktivní, protože když se o něm Thiers dozvěděl, ještě více byl přesvědčen o konečném úspěchu své nátlakové politiky. Rakousko se sice během léta chovalo k Francii pouze přátelsky a nikoliv defétisticky jako Prusko, ovšem jeho vážné finanční problémy z něj dělaly problematického spojence pro případ války s Francií. Rusko, jehož car Mikuláš I. byl znám odporem k francouzskému králi Ludvíku Filipovi, sice přislíbilo vyslání své armády do střední Evropy v případě francouzské agrese, bylo však rovněž zmitáno vážnou finanční krizí a navíc o přítomnost ruských vojáků v srdci kontinentu stál v Německém spolku jen málokdo. Otazník visel nad postojem Velké Británie, která byla současníky podezřívána z toho, že v případě války sice obsadí francouzské kolonie, ale na kontinentě svým „spojencům“ nepomůže.¹⁴

Vídeňský kongres ani další ponapoleonské kongresy či konference nevytvořily účinný nástroj k čelení agresi ze strany jednoho či koalice některých států. Mezinárodní právo v tomto směru neposkytovalo závazné normy a zachování míru vždy záviselo na momentálním rozpoložení vládnoucích špiček. Neboť mocnosti vždy na prvním místě sledovaly své vlastní zájmy, a to i v rozporu s tehdy platným mezinárodním právem, jak bude prokázáno ve třetí části této práce, mnoho Evropanů si ve druhé polovině roku 1840 nebylo jisto, zda útoku ze strany Francie budou čelit společně. Toto si velmi dobře uvědomoval i kníže Metternich, jenž chtěl využít této krize k vytvoření účinného systému kolektivní bezpečnosti. Na konci srpna seznámil britského velvyslance ve Vídni s ideou mírové ligy, která by členským státům garantovala pomoc proti vnější hrozbě, a třebaže by hlavní slovo měly i nadále velmoci, všichni členové měli mít stejná práva. Celý návrh byl na svoji dobu velmi moderní a byl na hony vzdálen abstraktnímu a religiózně laděnému Prohlášení Svaté aliance. Také neopravňoval k intervenci do vnitřních poměrů jednotlivých států, tedy neměl být nástrojem reakce proti revoluci. Velvyslanec

13) Bury a Tombs 1986, 70–83; Droz 2005, 330; Charles-Roux 1951, 92–264.

14) Guichen 1921, 357–492; Hasenclever 1914, 172–231; Roghé 1971, 210–216.

byl tímto projektem nadšen, ovšem v Londýně jej britský ministr zahraničí Henry John Temple, 3. vikomt Palmerston, odmítl jako zbytečný.¹⁵

Je pravda, že z krátkodobého hlediska nebyl tento projekt nutný. Francouzský král Ludvík Filip se natolik bál revoluce a důsledků válečné rétoriky svého prvního ministra, že na sklonku října 1840 vytvořil novou vládu, čímž nastolil kurz ke smíření s ostatními mocnostmi. K tomu nakonec došlo 13. července 1841, kdy všech pět velmocí a Osmanská říše podepsaly druhou londýnskou konvenci.¹⁶ Tím skončila jedna blízkovýchodní krize, Východní otázka však zůstala vyřešena a dále byla břemenem evropské politiky a negativním způsobem ovlivňovala vztahy mezi státy. Metternich se v roce 1841 pokusil snížit destruktivní potenciál Východní otázkou návrhem, aby velmoci garantovaly suverenitu a územní integritu Osmanské říše. To však odmítl Mikuláš I., neboť takový krok by do budoucna znemožnil či přinejmenším ztížil další teritoriální zisky Ruska na úkor svého slabšího jižního souseda.¹⁷

Odmítnutí mírové ligy ze strany Palmerstona v roce 1840 a „vyřešení“ Východní otázky *carem* o rok později způsobilo, že úpadek Osmanské říše zůstal významnou součástí mezinárodních vztahů a do první světové války ještě způsobil několik vážných krizí mezi evropskými mocnostmi, jednou dokonce i válku mezi nimi, jak se stalo v 50. letech 19. století. Vznik Krymské války byl do značné míry zbytečný. Egoismus vůdčích osobností, Mikuláše I., Napoleona III. a Palmerstona opět přítomného v britském kabinetu, jejich vzájemná nedůvěra a obtížně ukojitelné ambice, na druhé straně absence umírněnějších mužů typu Ludvíka Filipa či Metternicha, kteří by zabránili eskalaci krize, v neposlední řadě absence účinného systému kolektivní bezpečnosti tehdy přivedly Evropu do prvního velkého válečného konfliktu od konce napoleonských válek. Skutečnost, že k němu došlo v důsledku Východní otázky, může být stěží překvapením.

3. Reakce Německého spolku

Když došlo k vypuknutí Rýnské krize na přelomu července a srpna 1840, řada Evropanů si kladla otázku, jak je možné, že kvůli konfliktu ve vzdálené Osmanské říši se oni sami musí obávat o mírové soužití svých rodných států s Francií, které neměly s touto krizí nic společného. Mezi nimi byli i mnozí panovníci států Německého spolku, kteří toužili po klidu a byli nespokojeni s přenesením blízkovýchodní krize do Porýní. Rozsáhlé zbrojení ve Francii a výzvy francouzského tisku k obsazení levého břehu Rýna, kde se nacházela

15) *Beauvale Palmerstonovi, Kynžvart, 29. 8. 1840, Vídeň, 30. 9. 1840, TNA, FO 120/189; Rodkey 1930, 308–316.*

16) *Antonetti 1994, 822–825; Broglie 1990, 243–256; Richardson 1994, 37–67; Tombs 1996, 364–366.*

17) *Šedivý 2013, 971–974.*

teritoria patřící spolkovým státům Prusko, Bavorsko a Hesensko, v nich pochopitelně nevyvolávala nadšení, protože v případě útoku proti jednomu státu spolku by došlo k válce se všemi jeho členy. Například bavorský či württemberský král by rozhodně nešli s nadšením do války, která by vypukla kvůli sporu mezi osmanským sultánem a egyptským pašou, s nímž neměli nic společného.

V čem v Německu zavládl soulad mezi panovníky a jejich poddanými bylo odmítnutí teritoriálních ambicí francouzské veřejnosti na úkor členů Německého spolku. I němečtí liberálové a demokraté jednohlasně odmítli vzdát se německé půdy na levém břehu Rýna a němečtí monarchové, kteří neměli své državy poblíž Rýna, byli solidárními s těmi, kteří zde měli své poddané a byli bezprostředně vystaveni hrozbě francouzské agrese. Mezi Němci napříč všemi spolkovými státy i společenskými vrstvami došlo ke vzácné symbióze, pokud šlo o obranu společné německé vlasti. Francouzské hrozby podnítily pocit všenněmecké sounáležitosti mezi obyvatelstvem. Německo nyní bylo svědkem podobného německého vlastenectví, jaké střední Evropa nezažila od osvobozenecských válek z let 1813–1815. Někteří němečtí nacionalisté dokonce volali po záboru Alsaska a Lotrinska v případě, že se Francie pokusí ovládnout Rýn. Němečtí panovníci tyto nálady tolerovali a někdy je dokonce podporovali.¹⁸

Tato vzácná symbióza mezi vládci a jejich poddanými, tento pocit německé vzájemnosti, byl důsledkem pocitu ohrožení. Damoklův meč v podobě války s Francií visící nad celým spolkem nutil Němce bez ohledu na státní či sociální příslušnost k jednotě, neboť pouze ta poskytovala naději na úspěšnou obranu. Obyvatelstvo požadovalo svornost a rozhodnost panovníků a bylo nespokojeno, když v srpnu a září nedošlo v německých státech k patřičné odpovědi na koncentraci francouzských jednotek v Alsasku. Příslušníci vládnoucích elit byli na druhé straně rádi za jistotu, že v případě konfliktu poddaní zůstanou vůči nim loajální. Hnání obavami z francouzského útoku se z nich samých stali němečtí vlastenci, jednotní v otázce obrany spolku. U některých z nich pramenily ostentativní projevy lásky k Německu nejen z obav z možného konfliktu, ale také ze vzpomínek na osvobozenecské války, kterých se osobně účastnili jako korunní princové na straně protifrancouzské koalice. Toto byl případ králů Bavorska, Württemberska a Pruska – Ludvíka I., Viléma I. a Fridricha Viléma IV.¹⁹

V praktické rovině mezinárodní politiky se však tato solidarita projevila jen ve velmi omezené míře. Němečtí monarchové se buď snažili zneužít krizi k vlastnímu prospěchu, nebo využít potenciál ostatních států k ochraně toho vlastního, a ulehčit tak svým financím. Příkladem za všechny budiž králové zmínění již v předchozím odstavci. Fridrich Vilém IV. nastoupil na pruský trůn jen pár týdnů před vypuknutím krize. Jeho romantická duše v něm podnítila nejen odpor k Francii, ale také touhu získat sympatie

svých pruských poddaných i německého národa stylizováním se do role ochránce celého spolku. Proto apeloval na všechny jeho vládcy, aby byli připraveni k obraně, prosadil v říjnu zákaz vývozu koní za hranice Celního spolku a navrhl reformu spolkové vojenské ústavy, která by zvýšila jeho obranyschopnost. Problém pruských plánů spočíval v tom, že jejich realizace by výrazným způsobem zvýšila náklady spolkových států a současně by posílila vliv Pruska. V případě války by se zvláště státy na severu Německa dostaly pod pruskou kontrolu. Toto však pro ně bylo nepřijatelné.²⁰

Ludvík I. Bavorský a Vilém I. Württemberský se během Rýnské krize také oddali vlastenecké rétorice a apelovali na ostatní členy spolku, aby souhlasili s přijetím nezbytných opatření k obraně před Francií. V tomto ohledu pochopitelně směřovali své naděje především k Berlínu a Vídní. V jejich chování však bylo mnoho pokrytectví, neboť navzdory těmto výzvám oba panovníci učinili jen velmi málo ke zlepšení žalostného stavu vlastních ozbrojených sil. Bylo veřejným tajemstvím, že jejich armády trpí nedostatkem vojáků a koní, což byl důsledek šetření v předchozích letech. Situace ozbrojených sil obou států v žádném případě neodpovídala požadavkům spolkové ústavy. Během podzimu 1840, kdy Rýnská krize dosáhla svého vrcholu, se oba monarchové omezili na omezený nákup koní a kontrolu stavu zásob, ovšem jakmile bezprostřední nebezpečí útoku ze strany Francie odeznělo, některá z těchto již tak nedostatečných opatření byla odvolána a většina do té doby nakoupených koní rozprodána. Podobný nepořádek panoval i ve většině ostatních středně velkých a malých spolkových státech.²¹

Méně mocní němečtí panovníci sice během krize očekávali pomoc ze strany Rakouska a Pruska, sami však učinili jen velmi málo pro zlepšení vojenské situace spolku. V první řadě jim šlo o zachování vlastní suverenity a v tomto ohledu dokázali být velmi malicherní. Ústupky v zájmu celku činili jen velmi neochotně či k nim nepřistoupili vůbec. Když Prusko v listopadu 1840 navrhlo, aby byl izolovaný útok na rakouské državy v severní Itálii, tedy teritorium za hranicemi spolku, považován za agresi vůči celému Německu, ne všichni němečtí panovníci jej přijali s nadšením.²² Na druhé straně však očekávali jako samozřejmost, že Rakousko v případě vypuknutí konfliktu pošle bezodkladně část své armády k Rýnu, byť zde samo nemělo žádné území. A v momentě, kdy Prusko navrhlo zlepšení stavu ozbrojených sil spolku, které by zvýšilo nejen jeho vlastní vliv, ale také nároky na vojenský rozpočet jednotlivých států, se k němu postavili zády.²³

20) Billinger 1990, 94–113; Höbelt 1990, 129–134.

21) Canitz Wertherovi, Mnichov, 22. 10. 1840, Chroust 1950, 173–174; Dönhoff Fridrichu Vilémovi IV., Mnichov, 8. 6. a 2. 7. 1841, Chroust 1950, 221–222; Colloredo Metternichovi, Mnichov, 24. 3. 1841, Chroust 1942, 139; Reinhardt 1927, 48–52; Honsell 2002, 36–38.

22) Deutsch 1938, 258–260; Veit-Brause 1967, 50–51.

23) Billinger 1990, 110–111.

18) Gruner 1990, 78; Poidevin a Bariéty 1982, 33; Winkler 2006, 80.

19) Barclay 1995, 31; Green 2001, 67; Kiewitz 2003, 193–195; Wienhöfer 1973, 45.

Nevraživost panovala i mezi samotnými „druhořadými“ německými vládci a ztěžovala dosažení dohody o obraně proti Francii. Nejvýraznější byly osobní antipatie a protikladné ambice bavorského a württemberského krále, které se projevovaly především v otázce velení společného armádního sboru. Zatímco württemberský panovník chtěl velet sám a argumentoval svými zkušenostmi z dob osvobozenecých válek, Ludvík I. odmítal přenechat velení monarchovi, jehož spolkový kontingent byl méně početný než bavorský, a toužil získat velitelský post pro svého syna Karla.²⁴ Ostentativně deklarovaná jednota německých panovníků tak ve skutečnosti existovala pouze na papíře. Svárliivost, nedůvěra a partikularismus se jasně projevil i ve vztazích uvnitř Německého spolku.

4. Postoj dalších evropských států

Rýnská krize měla výrazně evropskou dimenzi nejen proto, že byla sporem mezi mocnostmi a ovlivnila německý střed Evropy, ale také proto, že do ní byly proti své vůli více či méně zataženy i další evropské státy. Na prvním místě to bylo Nizozemí a Dánsko, jejichž panovníci vládli i území, které patřilo k Německému spolku, a proto by v případě války byly povinny poskytnout část svých jednotek k jeho obraně proti Francii. Zde je již jasně patrný rozměr celé krize, kdy kvůli válce v Levantě hrozila Dánsku válka na evropské půdě. V této části studie však bude věnována pozornost těm zemím, kterým hrozilo zapojení do konfliktu i bez případných vazeb na spolek. Ty je možné rozdělit teritoriálně do tří skupin: 1) Belgie a Nizozemí, 2) Švýcarsko, 3) Piemont, Papežský stát a Království obojí Sicílie.

V případě války v Porýní byla nepochybně nejvíce ohrožená Belgie. Její geopolitický význam ukázaly později obě světové války 20. století a také v roce 1840 si jí byli lidé dobře vědomi. Belgickému království sice mocnosti garantovaly věčnou neutralitu, a tím i nedotknutelnost jejich hranic, ale oba uvedené konflikty 20. století jasně ukázaly, že v praxi to znamenalo jen málo. Pokud to některá velmoc uznala za vhodné, neutralitu porušila.²⁵ Belgický král Leopold I. se velice obával, že pokud válka vypukne, některá ze stran v případě potřeby vpadne na jeho území. I když ho s francouzským panovníkem pojily přátelské vztahy a on sám měl za ženu francouzskou princeznu, nemohl si nevěšimnout, že francouzský tisk nejednou zahrnul do požadavku na obsazení levého břehu Rýna i území Belgie. Ostatně její dobytí bylo tradičním cílem francouzských vlád bez ohledu na režim přinejmenším od doby Ludvíka XIV. Když v roce 1830 vypukla v Belgii revoluce s cílem zbavit se nadvlády nizozemského krále, řada Francouzů se domnívala, že jejich mnohaletý sen o ovládnutí této části Evropy bude realizován.²⁶ Na druhé straně

se Leopold I. obával velmi chladného vztahu německých států vůči Belgii, zvláště pak Pruska, a nebyl si jistý, zda belgická suverenity nebude narušena ze strany spolku.

S věčnou neutralitou byla spojena i povinnost nevstupovat do koalic znesvářených stran. Zde panovaly obavy především mezi signatáři londýnské konvence z uzavření francouzsko-belgické aliance a zvláště Prusko belgickému králi Leopoldovi I. během celé krize příliš nedůvěřovalo. Když v Belgii došlo k posilování obranyschopnosti některých pevností, Fridrich Vilém IV. v tom spatřoval předzvěst spojenectví mezi Bruslem a Paříží, který by poskytl Francouzům značnou výhodu během války. Proto z Berlína přišla interpelace ohledně belgických příprav na válku a dokonce hrozba odvolání vlastního vyslance. Velká Británie také byla proti belgickým přípravám na obranu s argumentem, že záruky belgické neutrality poskytnuté mocnostmi jsou dostatečné.²⁷ Tyto obavy však byly neopodstatněné, protože Leopold I. podnikl jen velmi omezené přípravy na obranu a byl připraven zachovat za každou cenu neutralitu.²⁸ Leopolda I. limitoval v jeho rozhodování i strach z Nizozemí, které uznalo nezávislost Belgie teprve v roce 1839, a vztahy mezi oběma státy zůstávaly i v období Rýnské krize velmi chladné. Nizozemský král Vilém I. se jen velmi obtížně smiřoval se ztrátou části svého království, jeho následník Vilém II. byl dokonce znám svoji touhou získat Belgii zpět. Haag navíc pěstoval dobré vztahy s Berlínem a Petrohradem a bylo nanejvýš pravděpodobné, že pokud by se Belgie přidala na stranu Francie, pak by Prusko a Rusko získaly na svoji stranu Nizozemí s příslibem vrácení belgického území oranžskému rodu.²⁹

V Haagu byl panovníkův dvůr i jeho ministři z krize potěšeni stejně tak málo jako belgický král a jeho kabinet. Nizozemci si válku nepřáli a většina z nich netoužila ani po znovudobytí Belgie.³⁰ Státní finance byly v dezolátním stavu. Když Vilém II. nastoupil v říjnu 1840 na trůn, jeho zlatá koruna s drahokamy musela být z úsporných důvodů vyrobená z pozlaceného stříbra a osazena barevnými skly. Stát byl na pokraji bankrotu, a tedy naprosto neschopen vést válku.³¹ Tím více se v Haagu obávali tlaku velmocí na aktivní participaci Nizozemí v případné válce. Podpora Francie byla předem vyloučena, neboť v takovém případě by bez nejmenších pochyb došlo k obsazení nizozemských kolonií Brity. Tato hrozba byla o to aktuálnější, že Velká Británie v téže době vedla s Čínou takzvané Opiovou válku a Nizozemci žili ve strachu, že Britové vyčlení část svých

24) Dönhoff Fridrichu Vilémovi IV., Mnichov, 16. a 18. 1. 1841, Chroust 1950, 190–192; Reinhardt 1927, 69; Honsell 2002, 51.

25) Cook 2002, 62.

26) Collingham 1988, 191.

27) Bresson Thiersovi, Berlín, 12. 9. 1840, AMAE, CP, Prusse 285; Werther Schleinitzovi, Berlín, 10. 9. 1840, GStA PK, HA III, MdA I, 7357; Dietrichstein Metternichovi, Brusel, 18. 9. 1840, HHStA, Gesandtschaftsarchiv Brüssel 2.

28) Dunk 1966, 219–222.

29) Banning 1927, 68–78.

30) Deschamps 1956, 48.

31) Arblaster 2012, 180; Horst 2005, 296.

sil na Dálném východě a obsadí nizozemskou Jávu, na které byla ekonomika Nizozemí životně závislá. Vilém II. si proto velmi oddechl, když Rýnská krize skončila.³²

Stejně jako Belgie se i Švýcarsko těšilo věčné neutralitě, ovšem podobně jako v Bruselu si také v Bernu uvědomovali, že ve válkách jsou smlouvy často jen cáry papíru. Švýcaři si dobře pamatovali, jak na sklonku napoleonských válek vstoupily jednotky protifrancouzské koalice na území Švýcarska, a tím porušily jeho neutralitu.³³ Během podzimu 1840 proto reagovali nanejvýš podrážděně vůči každému pokusu o jejich vtažení do sporu, který se jich netýkal. Obávali se především toho, aby Francie neobsadila důležité horské průsmyky na západě Švýcarska pro vpád do severní Itálie. A protože vládě v Bernu bylo jasné, že zachování suverenity spříseženstva nebylo otázkou práva, ale politické konstelace, raději přijala preventivní opatření k obraně.³⁴

Sardinské království, známé také jako Piemont, bylo ze všech neněmeckých států menšího mezinárodního významu nejvíce vystaveno riziku války. Jestliže v Porýní mohlo dojít ke střetu mezi oběma znesvářenými stranami také v případě, že by Belgie zůstala neutrální, pak na Apeninském poloostrově mohla Francie napadnout Rakousko pouze takovým způsobem, že by její jednotky překročily Alpy a prošly západní částí severní Itálie až k hranicím rakouské Lombardie. To by však v případě zachování švýcarské neutrality nebylo možné, pokud by Piemont buď nestál na její straně, nebo nebyl francouzskými vojsky okupován. Toto si samozřejmě uvědomovali i ve Vídni, a proto považovali za nezbytné mít z Piemontu spojence, což by Francii ztížilo vpád na italské území. Vláda v Turíně v čele s králem Karlem Albertem se ocitla doslova mezi dvěma mlýnskými kameny. V Paříži Thiers dokonce prohlásil, že Francie nebude akceptovat neutralitu Piemontu, pokud by jí to mělo zabránit vést válečné operace proti Rakousku.³⁵ Na druhé straně Metternich trval na spojenectví Rakouska s Piemontem, založeném na tajné smlouvě z roku 1831.³⁶ Karel Albert si nepřál nic jiného než vyváznout z krize se „zdravou kůží“ a nebýt zatažen do konfliktu, ve kterém by Piemont bojoval pro cizí zájmy.³⁷ Diplomatické kličkování Turína bylo umocněno obavou, že pokud dojde k válce, Francie obsadí území jeho království za Alpami, Savojska, které by Karel Albert nebyl schopen ubránit a kde část obyvatelstva toužila po připojení k Francii.³⁸ A Rakousko neplánovalo

asistovat při obraně Savojska, dokonce by tak v případě francouzského útoku ani nestihlo učinit. Rakouský vyslanec v Turíně kníže Felix von Schwarzenberg prohlásil: „Nemůžeme za to, co se stane za Alpami.“³⁹ Pokud by se Karel Albert spojil s Francií, mohl sice získat území na úkor Rakouska, ovšem Francii by za to pravděpodobně musel odstoupit Savojsko. Hrozilo proto, že o toto území, odkud pocházela vládnoucí savojská dynastie, přijde tak jako tak.⁴⁰ Válka tak Piemont stavěla před nutnost volby, kdy žádné rozhodnutí nebylo z pohledu jeho vládce ideální.

Podobné dilema musely řešit i státy ve střední a jižní Itálii, zejména Papežský stát a Království obojí Sicílie. Pokud by se případný konflikt rozšířil na Apeninský poloostrov, byly by i tyto země postaveny před nutností zvolit si stranu. Papež Řehoř XVI. si velmi dobře pamatoval na únor 1832, kdy Anconu obsadily francouzské jednotky, aby dosáhly odchodu rakouské armády ze severní části Papežského státu. Rozdíl mezi Rakušany a Francouzi však byl v tom, že zatímco ti první přišli na pozvání papeže k potlačení revoluce, ti druzí dorazili pouze proto, aby dosáhli odchodu těch prvních. Francouzská okupace Ancony byla motivována závisť vůči dominantnímu vlivu Rakouska na celém poloostrově a snahou ukázat veřejnému mínění ve Francii i ostatním mocnostem, že Paříž je schopna hájit domnělé národní zájmy. Z pohledu mezinárodního práva se nejednalo o nic jiného než o akt agrese, na který by silný stát mohl reagovat stěží jinak než válkou. Protože Řehoř XVI. nebyl na válku s Francií připraven, musel akceptovat pobyt jejích vojáků v Anconě až do roku 1838.⁴¹ V roce 1840 však byla obranyschopnost Papežského státu stejně žalostná jako o osm let dříve a pokud by Francouzi vpadli do Itálie, jeho bezpečnost by byla vážným způsobem ohrožena. Papež sice nařídil opravit opevnění Věčného města a Ancony, ovšem nedostatek financí umožnil jen velmi omezenou rekonstrukci.⁴² Navíc nepopularita papežského režimu dosáhla značných rozměrů a Řehoř XVI. se oprávněně obával, že jakmile by francouzští vojáci přešli Alpy, povzbuzená liberální opozice by využila nastalé situace k povstání. Francouzský velvyslanec v Římě tímto dokonce papeži otevřeně hrozil.⁴³

V Neapoli se revoluce musel obávat král obojí Sicílie, Ferdinand II., jehož vláda byla podobně nepopulární jako ta papežova. V čem se Království obojí Sicílie lišilo v průběhu krize od ostatních států druhého řádu, byla náklonnost jeho panovníkova k Francii spojená se silnou averzí vůči Velké Británii. Tento postoj byl důsledkem britsko-neapolské roztržky kvůli produkci síry na jaře 1840, v jejímž průběhu britské válečné

32) *Boislecote Thiersovi, Haag, 18. 8. 1840, AMAE, CP, Pays Bas 641; Otterstedt Fridrichu Vilémovi IV., Haag, 8. 9. 1840, GStA PK, HA III, MdA I, 5848/1; Senfft Metternichovi, Haag, 25. 8. 1840, HHStA, Gesandtschaftsarchiv Haag 9.*

33) *Mortier Guizotovi, Bern, 4. a 11. 12. 1840, AMAE, CP, Suisse 541; Oechsli 1898, 7–42.*

34) *Bonjour 1970, 279; Inauen 2008, 217; Schweizer 1895, 766–767.*

35) *Rosselli 1954, 747.*

36) *Lemmi 1928, 74–75.*

37) *Berti 1957, 544–545; Bianchi 1867, 153–156.*

38) *Guichonnet 1996, 269; Monnier 2010, 81.*

39) *Hillebrand 1879, 441.*

40) *Margarita 1851, 185.*

41) *Natali 1956, 106–110.*

42) *Rayneval Thiersovi, Řím, 22. 9., 25. 10 a 6. 11. 1840, AMAE, CP, Rome 982; Ohms Metternichovi, Řím, 24. 9. 1840, HHStA, StK, Rom 64.*

43) *Silva 1917, 280.*

lodě blokovaly neapolské přístavy a zajímaly neapolské obchodní lodě. Skutečnost, že právo v tomto sporu rozhodně nebylo na straně Britů, na což upozorňovali dokonce právníci britské koruny, jim nezabránilo si tímto ilegálním chováním vymoci na Ferdinandovi II. rozsáhlé ústupky.⁴⁴ Ten poté zcela logicky cítil zášť vůči Londýnu a naopak s obdivem pohlížel na Paříž, která v této záležitosti sehrála roli prostředníka. Současně byl Ferdinand II. nespokojen s rakouským vlivem v Itálii a toužil se z něj vymanit.⁴⁵ Z těchto důvodů byl jeho postoj v případě války nejméně vypočitatelný ze všech méně významných evropských panovníků a pro signatáře londýnské konvence právě v Království obojí Sicílie existovala největší hrozba případného spojení s Francií. Ovšem ani Francie neměla vyhráno, neboť její šance na vítězství ve válce s celou Evropou byly pramalé a Ferdinand II. mohl v případě spojení s Paříží hodně ztratit. Jeho hlavním cílem nepochybně bylo zůstat mimo konflikt. Pokud by se vyvíjel dobře pro Francii, pak by možná do něj vstoupil na její straně. Oddychl si však, když Thiersova vláda padla a události nabraly směr k mírovému řešení.⁴⁶

Při pohledu na postoj menších evropských států v průběhu Rýnské krize je možné nalézt řadu společných rysů. Za prvé všechny chtěly zůstat mimo válečný konflikt, protože na něj nebyly připraveny a neměly v něm co získat. Za druhé byly limitovány vlastními vnitropolitickými a ekonomickými problémy. Za třetí všechny byly vystaveny tlaku velmocí, byť jeho intenzita se různila. Za čtvrté všechny menší státy mocnostem nedůvěřovaly a stejně tak příliš nespolehaly na mezinárodně platné smlouvy garantované nejmocnějšími státy Evropy. Ne náhodou a nikoliv neopodstatněně zaznívala z těchto států kritika politiky velmocí, které braly pramalý ohled na práva a zájmy slabších států.

5. Závěr

Rýnská krize je jednoznačným důkazem chatrnosti řádu, který byl vytvořen na Vídeňském kongresu. Z konfliktu omezeným na Osmanskou říši se stala evropská krize mimořádného rozsahu, třebaže všechny mocnosti tvrdily, že jejich prvořadým cílem je zachování její existence. Jejich vzájemná nedůvěra, žárlivost a důraz na hájení vlastních zájmů však způsobily, že spor dvou orientálních despotů výrazně ovlivnil dění v Evropě. Kvůli otázce budoucnosti Sýrie, tedy zda má být kontrolována dědičně Muhammadem Alím a jeho potomky či přímo sultánem, nyní Francie hrozila válkou na Rýně a Pádu. Její snaha o vyvolání neshod mezi signatáři londýnské konvence a zastrašení některých států slavila jistý úspěch a přispěla k nárůstu napětí na kontinentu. Zde se negativním způso-

bem projevila absence funkčního systému kolektivní bezpečnosti, jinými slovy právního systému, který by byl závazný a podpíraný evropskými státy ochotnými se jednotně postavit proti škůdci míru. Nic takového však neexistovalo. Metternichův pokus o nápravu vytvořením mírové ligy selhal, neboť chyběla všeobecná ochota podřídit se vyššímu zájmu v podobě vytvoření instituce k ochraně evropského míru.

Egoismus nebyl vlastní pouze velmocím, ale i méně významným státům, které zpětně doplácely na to, že vztahy mezi zeměmi byly více determinovány silou a nikoliv právem. Logicky právě tyto státy tímto trpěly daleko více než mocnosti, neboť disponovaly velmi omezenými prostředky k prosazení vlastních zájmů. Jejich slabost se projevovala během konferencí a kongresů a ještě více by vyšla najevo, kdyby na podzim 1840 došlo k velkému válečnému konfliktu. Tyto menší státy nebyly s chováním mocností spokojeny a podřizovaly se jejich vedení nikoliv proto, že chtěly, ale protože jim nic jiného nezbývalo.

Velmi často bývá období let 1815–1848 dáváno za vzor jako zvláštní etapa evropských dějin, kdy se podařilo zabránit ozbrojenému konfliktu mezi mocnostmi. Dle autora této studie je však nebezpečné přisuzovat tento úspěch transformaci myšlení evropských politických elit a jejich většímu smyslu pro zájmy celé Evropy či dokonce jejich ochotě podřídit tomuto všeobecnému blahu zájmy vlastních států. Pokud zde existovala touha po mírovém soužití, pak ta se nepochybně vytvořila u některých osobností, které byly hluboce otřeseny hrůzami válečných tažení před rokem 1815. Během Rýnské krize se jednalo především o Ludvíka Filipa, Françoise Guizota, jenž fakticky vedl francouzskou vládu po Thiersovu pádu v říjnu 1840, a Metternicha. Zdaleka to však neplatilo pro všechny zástupce této generace. U mladších ročníků, které neměly s napoleonskými válkami osobní zkušenost, však již dominovaly sklony k imperialismu tak typického pro druhou polovinu 19. století. Jednalo se o cara Mikuláše I., Palmerstona a Thierse. V každém případě Rýnská krize, tato bouře ve sklenici vody, rozhodně dokazuje více slabost než sílu uspořádání Evropy v letech 1815–1848.

Použitá zdroje

Literatura

- ANTONETTI, Guy (1994): *Louis-Philippe*. Paris: Fayard.
- ARBLASTER, Paul (2012): *A History of the Low Countries*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- BANNING, Emile (1927): *Les origines et les phases de la neutralité belge*. Bruxelles: Dewit.
- BARCLAY, David E. (1995): *Frederick William IV and the Prussian Monarchy, 1840–61*. Oxford: Oxford University Press.
- BERTI, Giuseppe (1957): *Russia e stati italiani nel Risorgimento*. Torino: Einaudi.
- BIANCHI, Nicomede (1867): *Storia documentata della diplomazia europea in Italia dall'anno 1814 all'anno 1861, volume IV: Anni 1830–1846*. Torino.
- BILLINGER, Robert D. Jr. (1990): They Sing the Best Songs Badly. Metternich, Frederick William IV, and the German Confederation during the War Scare of 1840–41. In: Rumpler, Helmut (ed.): *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München: R. Oldenbourg, s. 94–113.

44) Davis 1982, 5–24; Šedivý 2011, 1–18.

45) Hillebrand 1879, 442.

46) Montebello Guizotovi, Neapol, 18. 11. 1840, AMAE, CP, Naples 165; Bernstorff Fridrichu Vilémovi IV., Neapol, 27. 8. 1840, GStA PK, HA III, Mda I, 5596; Silva 1917, 280–282.

- BITIS, Alexander (2006): *Russia and the Eastern Question: Army, Government, and Society 1815–1833*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- BONJOUR, Edgar (1970): *Geschichte der Schweizerischen Neutralität: Vier Jahrhunderte Eidgenössischer Aussenpolitik*, I. Basel: Helbing & Lichtenhahn.
- BREWER, David (2003): *The Greek War of Independence: The Struggle for Freedom from Ottoman Oppression and the Birth of the Modern Greek Nation*. Woodstock, New York: The Overlook Press.
- BROGLIE, Gabriel de (1990): *Guizot*. Paris: Perrin.
- BURY, John Patrick Tuer a TOMBS, Robert (1986): *Thiers, 1797–1877: A Political Life*. Boston, London, Sydney: Allen & Unwin.
- COLLINGHAM, H. A. C. (1988): *The July Monarchy: A Political History of France 1830–1848*. London, New York: Longman.
- COOK, Bernard A. (2002): *Belgium: A History*. New York: Peter Lang.
- DAVIS, John A. (1982): Palmerston and the Sicilian Sulphur Crisis of 1840: An Episode in the Imperialism of Free Trade. *Risorgimento* č. 1–2/1982, s. 5–24.
- DESCHAMPS, Henri-Thierry (1956): *La Belgique devant la France de Juillet: L'opinion et l'attitude françaises de 1839 à 1848*. Paris: L'Université de Liège.
- DEUTSCH, Wilhelm (1938): Die Mission von Heß und Radowitz, 1840. In: *Gesamtdeutsche Vergangenheit: Festschrift für Heinrich von Srbik*. München: Bruckmann, s. 255–265.
- DROZ, Jacques (2005): *Histoire diplomatique de 1648 à 1919*. Paris: Dalloz.
- DUNK, Hermann von der (1966): *Der Deutsche Vormärz und Belgien 1830/48*. Wiesbaden: Steiner.
- GLEASON, John Howes (1950): *The Genesis of Russophobia in Great Britain: A Study of the Interaction of Policy and Opinion*. Cambridge: Harvard University Press.
- GREEN, Abigail (2001): *Fatherlands: State-Building and Nationhood in Nineteenth-Century Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GRUNER, Wolf D. (1990): Der Deutsche Bund, die deutschen Verfassungsstaaten und die Rheinkrise von 1840: Überlegungen zur deutschen Dimension einer europäischen Krise. *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, roč. 53, č. 1, s. 51–78.
- GUICHEN, Eugène (1921): *La crise d'Orient de 1839 à 1841 et l'Europe*. Paris: Émile-Paul frères.
- GUICHONNET, Paul (1996): *Nouvelle histoire de la Savoie*. Toulouse: Privat.
- GÜRBÜZ, Nazif (1983): *Die österreichisch-türkischen Beziehungen vom Wiener Kongreß (1814–1815) bis zum Tod des Zaren Alexander I. (1825): Mit besonderen Beachtung der österreichischen Quellen* (disertační práce). Wien.
- HASENCLEVER, Adolf (1914): *Die Orientalische Frage in den Jahren 1838–1841: Ursprung des Meerengenvertrages vom 13. Juli 1841*. Leipzig: K. F. Koehler.
- HILLEBRAND, Karl (1879): *Geschichte Frankreichs von der Thronbesteigung Louis Philipp's bis zum Falle Napoleon's III, Zweiter Theil: Die Blüthezeit der parlamentarischen Monarchie (1837–1848)*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes.
- HÖBELT, Lothar (1990): Zur Militärpolitik des deutschen Bundes. In: Rumpler, Helmut (ed.): *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München: R. Oldenbourg, s. 129–134.
- HONSELL, Johannes (2002): *Bayern und die Rheinkrise von 1840* (diplomová práce). München.
- HORST, Han van der (2005): *Dějiny Nizozemska*. Praha: Lidové noviny.
- CHARLES-ROUX, François (1951): *Thiers et Méhémet-Ali: La grande crise orientale et européenne de 1840–1841*. Paris: Plon.
- INAUEN, Josef (2008): *Brennpunkt Schweiz: Die süddeutschen Staaten Baden, Württemberg und Bayern und die Eidgenossenschaft 1815–1840*. Freiburg: Academic Press Fribourg.
- KIEWITZ, Susanne (2003): *Poetische Rheinlandschaft: Die Geschichte des Rheins in der Lyrik des 19. Jahrhunderts*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau.
- KUTLUOĞLU, Muhammed H. (1998): *The Egyptian Question (1831–1841): The Expansionist Policy of Mehmed Ali Paşa in Syria and Asia Minor and the Reaction of the Sublime Porte*. Istanbul: Eren Yayincilik Ltd.
- LEMMI, Francesco (1928): *La Politica Estera di Carlo Alberto nei suoi primi anni di regno*. Firenze: F. Le Monnier.
- MACFIE, A. L. (1996): *The Eastern Question 1774–1923*. London, New York: Longman.
- MÍŠEK, Roman, ONDRÁŠ, František a ŠEDIVÝ, Miroslav (2010): *Egypt v době Muhammada Aliho*. Praha: Setout.
- MONNIER, Luc (2010): *L'Annexion de la Savoie à la France et la politique suisse 1860*. Paris: Droz.
- NATALI, Giovanni (1956): *La rivoluzione italiana del 1831–1832 e sue immediate conseguenze*. Bologna.
- OECHSLI, Wilhelm (1898): *Die Verbündeten und die schweizerische Neutralität im Jahre 1813*. Zürich: F. Schulthess.
- POIDEVIN, Raymond a BARIÉTY, Jacques (1982): *Frankreich und Deutschland: Die Geschichte ihrer Beziehungen 1815–1975*. München: Beck Verlag.
- REINHARDT, Walter (1927): *Württemberg und die Kriegsgefahr von 1840* (disertační práce). Tübingen.
- RICHARDSON, James L. (1994): *Crisis Diplomacy: The Great Powers since the Mid-Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RODKEY, Frederick Stanley (1930): Suggestions during the Crisis of 1840 for a "League" to Preserve Peace. *American Historical Review*, roč. 35, č. 2, s. 308–316.
- ROGHÉ, Dieter (1971): *Die französische Deutschland-Politik während der ersten zehn Jahre der Julimonarchie (1830–1840)* (disertační práce). Frankfurt am Main.
- ROSSELLI, Nello (1954): *Inghilterra e regno di Sardegna dal 1815 al 1847*. Torino: Einaudi.
- SCHROEDER, Paul W. (1996): *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Oxford: Oxford University Press.
- SCHULZ, Matthias (2009): *Normen und Praxi: Das Europäische Konzert der Großmächte als Sicherheitsrat, 1815–1860*. München: Oldenbourg.
- SCHULZ, Matthias (2012): "Defenders of the Right?" Diplomatic Practice and International Law in the 19th Century: An Historian's Perspective. In: Nuzzo, Luigi a Vec, Miloš (eds.): *Constructing International Law: The Birth of a Discipline*. Frankfurt am Main: Klostermann Vittorio GmbH, s. 251–275.
- SCHWEIZER, Paul (1895): *Geschichte der Schweizerischen Neutralität*. Frauenfeld: Huber.
- SILVA, Pietro (1917): *La Monarchia di Luglio e l'Italia: Studio di storia diplomatica*. Torino: Fratelli Bocca.
- ŠEDIVÝ, Miroslav (2011): Metternich and the Anglo-Neapolitan Sulphur Crisis of 1840. *Journal of Modern Italian Studies*, roč. 16, č. 1, s. 1–18.
- ŠEDIVÝ, Miroslav (2013): *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- TISCHLER, Ulrike (2000): *Die habsburgische Politik gegenüber den Serben und Montenegrinern 1791–1822*. München: Oldenbourg.
- TOMBS, Robert (1996): *France 1814–1914*. London, New York: Longman.
- VEIT-BRAUSE, Irmline (1967): *Die deutsch-französische Krise von 1840: Studien zur deutschen Einheitsbewegung* (disertační práce). Köln.
- WIENHÖFER, Elmar (1973): *Das Militärwesen des Deutschen Bundes und das Ringen zwischen Österreich und Preussen um die Vorherrschaft in Deutschland 1815–1866*. Osnabrück: Biblio Verlag.
- WINKLER, Heinrich August (2006): *Germany: The Long Road West, Volume I: 1789–1933*. Oxford: Oxford University Press.

ZAMOYSKI, Adam (2007): *Rites of Peace: The Fall of Napoleon and the Congress of Vienna*. London: Harper Collins.

Archivy

Archives du Ministère des affaires étrangères, Paris, Correspondance politique, Naples 165, Prusse 285, Pays Bas 641, Rome 982, Suisse 541.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin, Dahlem, HA III, Ministerium des Auswärtigen I, 5596, 5848/1, 7357.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Staatskanzlei, Rom 64.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, Gesandtschaftsarchiv Brüssel 2, Gesandtschaftsarchiv Haag 9.

The National Archives, London, Kew, Foreign Office 120/189.

Vydané dokumenty

CHROUST, Anton (1942): *Gesandtschaftsberichte aus München 1814–1848: Abteilung II, Die Berichte der österreichischen Gesandten: Band III, Die Berichte aus der Zeit des Ministeriums Abel bis zur Thronentsagung König Ludwigs I. (vom November 1837 bis zum März 1848)*. München: Biederstein Verlag.

CHROUST, Anton (1950): *Gesandtschaftsberichte aus München 1814–1848: Dritte Abteilung, Die Berichte der preußischen Gesandten: Dritter Band, Die Berichte aus den ersten Jahren des Ministeriums Abel bis zum „Verfassungsverständnis“ (vom November 1837 bis zum August 1843)*. München: Biederstein Verlag.

Paměti

MARGARITA, Clemente Solaro della (1851): *Memorandum storico politico*. Torino: Speirani e Tortone.

Summary

In the second half of the year 1840, Europe experienced the so-called "Rhine Crisis", which originally began in the Middle East and threatened to grow into a war in the heart of Europe. Due to differences in terms of the Turko-Egyptian conflict that began the year previous, a rift formed between France and the remaining European powers. Contemporaries of the time were not sure if France would begin their most extensive war since the Napoleonic Wars in 1815. However, the moderation of the French King finally allowed for a peaceful solution and brought peace back to the continent.

In the "pre-March" period, the Rhine crisis was the most significant diplomatic conflict with the largest destructive potential for the preservation of peace. Over its course, many problems appeared between individual states and in European society in general that had been more or less hidden in the past, and in some cases from the beginning of the Congress of Vienna in 1814-1815. One of these problems included the fragility of the European state system, which was established on legal norms and a much lesser degree of willingness to submit to it than many historians often imply.

Events of the Rhine crisis clearly show that relationships between powers and less influential states have been primarily determined by selfish interests and that the order of the Congress of Vienna was not created any type of effective system of collective security as many historians have attempted to prove. Although the system of conferences and congresses aided in dealing with the problems that arose, it did not commit individual states to anything. In addition, global powers refused to be bound by international law and actually violated it whenever they saw it fit or possible. Their rivalry led to conflicts that,

although not ending in all-out war, undermined the peaceful cohabitation of members of the family of European states.

The crisis in the autumn of 1840 is an example of how Europe was not prepared for a situation in which a superpower began to make threats of war. The disharmony and egoism that led up to this date strengthened fears of war breaking out and the impacts France's invasion into Northern Italy and the Rhineland would have, as those of the time did not know whether these powers would be unified in the opposition against this aggression. Smaller states again found themselves in a situation where their sovereignty was endangered by the interests of these powers and where force meant more than the legal guarantees of the time. States of lesser significance found themselves under the pressure of the members of the pentarchy, and they were in danger of being forced to fight in a conflict that did not directly concern them and where they had more to lose than to gain.

The Rhine Crisis mainly revealed two important things. Firstly, it showed the absence of an effective tool to preserve peace in Europe. In this sense, neither the Congress of Vienna nor following congresses and conferences were able to change the contemporary direction. Secondly, it proved the unwillingness of these powers to agree on the creation of a more effective system of collective security, which would commit their members to defending against external aggression or at least easing the dangerous potential of the "Eastern question" by limiting their own aspirations for power in the Middle East. The negative consequences of this particularism of European states became fully evident in the second half of the 19th century.